

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / SENTABR /
9-SON, II-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
II-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdulkarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH VA MUAMMOLI KREDITLARNI BARVAQT ANIQLASHNING SUN'YI INTELLEKTGA ASOSLANGAN MENEJMENT MODELINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	14
Alovuddin Jamolov	
YASHIL TRANSPORT: BARQAROR RIVOJLANISH UCHUN IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAMARQAND VILOYATIDA MAHALLIY BUDJETLARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	25
Uzakova Kamola Bexzodovna	
O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI	31
Xolmurodova Moxichehra Dilmurodovna	
THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH (2000–2024)	36
Ortikov Olloberdi Muzaffar o'g'li	
Rajabova Malika	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI	44
Rustamova Dildora Jamshid qizi	
THIS STUDY EXAMINES BEIJING'S EXPERIENCE IN PROMOTING CROSS-BORDER E-COMMERCE IN TASHKENT FROM THE PERSPECTIVE OF REGIONAL COOPERATION	50
Wang Jiahao	
DORI VOSITALARIGA OID AXBOROTLARNI BUXGALTERIYA HISOBI VA HISOBOTLARIDA AKS ETTIRISH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	58
Yodgorov Xushvakt Mansurovich	
AGROSANOAT MAJMUINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA JAMLANMA DARAJA VA KANALLARARO TAKRORLANISHNI O'LCHASH METODIKASI: «YASHIL» YO'NALISHLAR MISOLIDA	63
Xudaynazarov Bekzod Akramovich	
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА АКТИВОВ И СТАБИЛЬНОСТИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	69
Баймуратова Зина Акилбековна	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYAVIY MUHITNI YANADA RIVOJLANTIRISH VA INFLYATSIYANING SALBIY OQIBATLARINI KAMAYTIRISH YO'NALISHLARI	75
Niyozov Asad Qosimovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNING NAZARIY EVOLYUTSIYASI VA UNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLARI	80
Afenov Nursultan Nugmatillayevich	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	86
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
GREEN BONDS IN UZBEKISTAN: OPPORTUNITIES, INSTITUTIONAL DEVELOPMENT AND BARRIERS TO SUSTAINABLE FINANCE	92
Umarova Zulaykho Tursunovna	
YASHIL INVESTITSIYALARNI JALB QILISH ORQALI BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI	97
Teshayev Zafarbek Zokirovich	

RAHBARLIK LAVOZIMLARIDA XOTIN-QIZLAR ULUSHI VA MAVJUD STROTEPLAR TAHLILI	103
Abduraxmonova Feruzabonu Abduraxmon qizi	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	109
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
KATTA HAJMLI IQTISODIY MA'LUMOTLAR (BIG DATA) SHAROITIDA EKONOMETRIK BAHOLASH USULLARINING NAZARIY TRANSFORMATSIYASI.....	115
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
EFFECTIVE MECHANISMS FOR MANAGING ORGANIZATIONAL ECONOMIC SUSTAINABILITY IN THE PROCESS OF JOB OPTIMIZATION.....	121
Odilov Jakhongir Akram ugli	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI BANK KREDITLARI ORQALI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	128
Abdullayev Ahrorjon Akmaljon o'g'li	
ZARGARLIK XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA PERFORMANCE MARKETINGDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.....	134
Azizova Roxila Baxodir qizi	
IQTISODIYOT NAZARIYASI: NAZARIY ASOSLARDAN AMALIYOTGACHA BO'LGAN IQTISODIY JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	139
Xamdamiy Amriddin Xamdam o'g'li	

IQTISODIYOT NAZARIYASI: NAZARIY ASOSLARDAN AMALIYOTGACHA BO'LGAN IQTISODIY JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Xamdamov Amriddin Xamdam o'g'li

ISFT instituti Iqtisodiyot va axborot texnologiyasi kafedrası dotsent v.b, PhD.

E-mail: adonis29051992@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2946-1137

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiyot nazariyasining fundamental tamoyillari, asosiy kategoriyalari va nazariy yondashuvlarining zamonaviy iqtisodiy jarayonlarni rivojlantirishdagi ahamiyati tadqiq etilgan. Iqtisodiy jarayonlarning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar, bozor mexanizmining amal qilish xususiyatlari, talab va taklif, raqobat, narx shakllanishi, resurslardan samarali foydalanish hamda davlat tomonidan iqtisodiyotni tartibga solish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, iqtisodiy nazariyaning amaliyot bilan uzviy bog'liqligi asosida iqtisodiy samaradorlikni oshirish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda zamonaviy iqtisodiy muammolarga ilmiy asoslangan yechimlar ishlab chiqish yo'llari yoritilgan. Tadqiqot natijasida iqtisodiy nazariy bilimlarni amaliy jarayonlarga tatbiq etish orqali xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot nazariyasi, iqtisodiy jarayonlar, iqtisodiy rivojlanish, bozor mexanizmi, talab va taklif, raqobat, iqtisodiy o'sish, davlat tomonidan tartibga solish, innovatsiya, raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy samaradorlik, resurslardan foydalanish.

Аннотация. В статье исследовано значение фундаментальных принципов, основных категорий и теоретических подходов экономической теории в развитии современных экономических процессов. Проанализированы факторы, влияющие на формирование и развитие экономических процессов, особенности функционирования рыночного механизма, спрос и предложение, конкуренция, ценообразование, эффективное использование ресурсов, а также вопросы государственного регулирования экономики. Кроме того, на основе тесной взаимосвязи экономической теории с практикой освещены пути повышения экономической эффективности, обеспечения устойчивого экономического роста, внедрения инновационных и цифровых технологий, а также разработки научно обоснованных решений современных экономических проблем. В результате исследования сформированы научно-практические предложения по повышению эффективности деятельности хозяйствующих субъектов, рациональному использованию ресурсов и обеспечению устойчивости экономического развития посредством применения теоретических знаний в практических процессах.

Ключевые слова: экономическая теория, экономические процессы, экономическое развитие, рыночный механизм, спрос и предложение, конкуренция, экономический рост, государственное регулирование, инновации, цифровая экономика, экономическая эффективность, использование ресурсов.

Abstract. This article examines the significance of the fundamental principles, key categories, and theoretical approaches of economic theory in the development of modern economic processes. The study analyzes the factors influencing the formation and development of economic processes, the characteristics of the functioning of the market mechanism, supply and demand, competition, price formation, efficient use of resources, and issues of state regulation of the economy. Furthermore, based on the close relationship between economic theory and practice, the article highlights ways to improve economic efficiency, ensure sustainable economic growth, introduce innovative and digital technologies, and develop scientifically grounded solutions to contemporary economic problems. As a result of the study, scientific and practical recommendations have been developed to improve the efficiency of business entities, ensure the rational use of resources, and promote sustainable economic development through the application of theoretical economic knowledge to practical processes.

Keywords: economic theory, economic processes, economic development, market mechanism, supply and demand, competition, economic growth, state regulation, innovation, digital economy, economic efficiency, resource use.

KIRISH

Bugungi globallashuv va iqtisodiy transformatsiya sharoitida mamlakatlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash iqtisodiy jarayonlarning mazmuni va qonuniyatlarini chuqur o'rganishni talab etmoqda. Iqtisodiyotda yuz berayotgan tarkibiy o'zgarishlar, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi, xalqaro raqobatning kuchayishi va resurslardan samarali foydalanish masalalarining dolzarblashuvi iqtisodiy nazariyaning amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Iqtisodiyot nazariyasi jamiyatning cheklangan resurslardan foydalanish orqali cheksiz ehtiyojlarni qondirish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlarni o'rganadigan fundamental fan hisoblanadi. Mazkur fan orqali iqtisodiy hodisa va jarayonlarning sabab-oqibat bog'liqligi aniqlanadi hamda iqtisodiy rivojlanishning umumiy qonuniyatlari shakllantiriladi.

Iqtisodiy nazariyaning asosiy vazifalaridan biri mavjud iqtisodiy jarayonlarni tushuntirish bilan birga, ularning kelgusidagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va amaliy qarorlar qabul qilish uchun ilmiy asos yaratishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, nazariy bilimlarning amaliy iqtisodiy faoliyat bilan uyg'unlashuvi samarali iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishning muhim sharti hisoblanadi.

Hozirgi davrda iqtisodiy rivojlanish faqat ishlab chiqarish hajmining o'sishi bilan emas, balki iqtisodiy samaradorlik, aholi farovonligi, innovatsion faollik, inson kapitalining rivojlanishi, ekologik barqarorlik va raqamli transformatsiya kabi ko'rsatkichlar bilan ham belgilanmoqda. Shu sababli iqtisodiyot nazariyasining an'anaviy yondashuvlarini zamonaviy iqtisodiy sharoitlar bilan uyg'unlashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nazariy asoslardan amaliyotgacha bo'lgan iqtisodiy jarayonlarni rivojlantirish sharoitida korxonalarning iqtisodiy salohiyatidan foydalanish bo'yicha ko'plab tadqiqotchi olimlar izlanish olib borgan. Jumladan, John Smith va boshqa olimlar tomonidan yozilgan "Influence of Digital Transformation on Firm Performance in the Service Industry in United States" nomli maqolada raqamli transformatsiyaning xizmat ko'rsatish sohasidagi korxonalarda samaradorlik va raqobatbardoshlikka ta'sirini o'rganadi. Schwab K. (2016) – "The Fourth Industrial Revolution" Schwabning ta'kidlashicha, IoT, sun'iy intellekt va 5G texnologiyalari ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida inqilobiy o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda.

M. Porter esa iqtisodiy jarayonlarda korxona raqobatbardoshligini ta'minlovchi asosiy omil sifatida ko'radi. Uning "Raqobat afzalligi" (Competitive Advantage) konsepsiyasida internet va texnologik innovatsiyalarning sanoat korxonalari uchun strategik imkoniyatlar ochib berishi ta'kidlangan.

Shuningdek, Esther C.M. va Domingo R.S. kabi olimlar tomonidan yozilgan "The role of digitalization in business and management: a systematic literature review" nomli maqolada raqamlashtirishning biznes hamda boshqaruv tizimlaridagi roli tadqiq etiladi. Tadqiqotchilar digital transformationni faqat texnologik o'zgarish emas, balki korxona ichidagi bilim almashish, tashqi hamkorlik va strategik qarorlar qabul qilish jarayonlariga integratsiya sifatida ko'radi. Bu maqola xizmat korxonalarining raqamli imkoniyatlardan foydalanish samaradorligini oshirish masalasiga nazariy strukturani beradi va umumiy tendensiyalarni aniqlaydi.

F. Vendrell-Herreroning "The order of the factors matters: How digital transformation..." nomli maqolasida raqamli servitizatsiya jarayonida standartizatsiya yoki moslashtirish yo'llari mavjudligini tahlil qilgan. Olimlar raqamli transformatsiya xizmat ko'rsatish biznes modelini normallashtirish orqali kengaytirishga va qo'shimcha qiymat yaratishga yordam berishini ta'kidlaydi. Bu maqola xizmat korxonalarining iqtisodiy salohiyatidan foydalangan holda raqamli strategiyalarni shakllantirishni chuqur tushunishga imkon beradi. Muhim xulosalardan biri shuki, raqamli transformatsiya kompaniya ichidagi jarayonlar samaradorligini oshirish bo'yicha biznes tuzilishini optimallashtirishda ham muhim vositadir, biroq u xizmat turiga qarab farqlanishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda korxonalarning iqtisodiy salohiyatidan foydalanish samaradorligini baholash va uni resurslaridan samarali foydalanish sharoitida takomillashtirish mexanizmlarini aniqlash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Xususan, tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, deskriptiv-statistik usullar hamda iqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasini baholash metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, amaliyotga joriy etish darajasi va iqtisodiy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun korrelyatsion tahlil elementlari qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iqtisodiyot nazariyasining shakllanishi uzoq tarixiy jarayonni o'z ichiga oladi. Klassik iqtisodiy maktab vakillari iqtisodiy rivojlanishning umumiy qonuniyatlarini o'rganishga katta e'tibor qaratgan bo'lsalar, keyinchalik neoklassik, keynschilik, institutsional, monetaristik va boshqa iqtisodiy maktablar shakllandi.

Iqtisodiy nazariyaning markazida cheklangan resurslar va cheksiz ehtiyojlar o'rtasidagi ziddiyat turadi. Inson ehtiyojlari doimiy ravishda kengayib boradi, biroq ularni qondirish uchun zarur bo'lgan tabiiy, moliyaviy, mehnat va ishlab chiqarish resurslari cheklangan. Shu sababli har qanday iqtisodiy tizim oldida resurslardan eng samarali foydalanish masalasi turadi.

Iqtisodiy resurslarni quyidagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin:

1. Mehnat resurslari – insonning jismoniy va aqliy qobiliyatlari.

2. Tabiiy resurslar – yer, suv, foydali qazilmalar va boshqa tabiiy boyliklar.

3. Kapital – ishlab chiqarishda foydalaniladigan bino, inshoot, texnika, uskunalar va moliyaviy resurslar.

4. Tadbirkorlik qobiliyati – mavjud resurslarni samarali birlashtirish va iqtisodiy faoliyatni tashkil etish qobiliyati.

5. Axborot va bilim – zamonaviy iqtisodiyotda ishlab chiqarish samaradorligini belgilovchi muhim omil.

Shu jihatdan zamonaviy iqtisodiyotda bilim, axborot va innovatsiyalarni ham mustaqil iqtisodiy resurs sifatida qarash tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Resurslardan samarali foydalanish, sog'lom raqobatni ta'minlash, innovatsion faoliyatni kengaytirish, raqamli transformatsiyani jadallashtirish, inson kapitaliga investitsiyalarni ko'paytirish, institutsional muhitni takomillashtirish va barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish ustuvor yo'nalishlardir (1-jadval).

1-jadval.
Iqtisodiy jarayonlarning asosiy bosqichlari¹

Bosqich	Mazmuni	Asosiy natija
Ishlab chiqarish	Resurslarni mahsulot va xizmatlarga aylantirish	Yangi iqtisodiy ne'matlar
Taqsimot	Daromad va mahsulotlarni subyektlar o'rtasida taqsimlash	Daromadlarning taqsimlanishi
Ayirboshlash	Tovar va xizmatlarning bozor orqali harakati	Bozor bitimlari
Iste'mol	Yaratilgan ne'matlardan foydalanish	Ehtiyojlarning qondirilishi

Iqtisodiy jarayonlar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish, taqsimot, ayirboshlash va iste'mol bosqichlaridan tashkil topadi.

Ishlab chiqarish → Taqsimot → Ayirboshlash → Iste'mol → Yangi ehtiyoj → Ishlab chiqarish

Ishlab chiqarish jarayonida iqtisodiy resurslar mahsulot va xizmatlarga aylantiriladi. Taqsimot bosqichida yaratilgan iqtisodiy ne'matlar va daromadlar tegishli subyektlar o'rtasida taqsimlanadi. Ayirboshlash jarayonida mahsulot va xizmatlar bozor mexanizmi orqali sotiladi va xarid qilinadi. Iste'mol esa yaratilgan mahsulot va xizmatlardan ehtiyojlarni qondirish maqsadida foydalanishni anglatadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy jarayonlarni muvofiqlashtirishda talab, taklif, narx va raqobat asosiy mexanizmlar sifatida namoyon bo'ladi.

Talab – iste'molchilarning muayyan narx darajasida ma'lum miqdordagi tovar va xizmatlarni sotib olishga bo'lgan ehtiyojdir.

Taklif – ishlab chiqaruvchilarning muayyan narx darajasida bozorga chiqarishga tayyor bo'lgan tovar va xizmatlari hajmidir.

Talab va taklifning o'zaro ta'siri natijasida bozor muvozanati shakllanadi.

Bozor muvozanatini quyidagicha ifodalash mumkin:

Talab = Taklif → Muvozanat narxi → Muvozanat hajmi

Narx bozor iqtisodiyotida muhim axborot va rag'batlantirish funksiyasini bajaradi. Narxlarning o'zgarishi ishlab chiqaruvchilarga qaysi mahsulotlarni ko'proq ishlab chiqarish, iste'molchilarga esa qaysi mahsulotlarni xarid qilish to'g'risida signal beradi.

Biroq bozor mexanizmi barcha iqtisodiy muammolarni mustaqil ravishda hal qila olmaydi. Monopoliyalashuv, tashqi samaralar, jamoat tovarlari, axborot nomutanosibliigi va daromadlar tengsizligi kabi holatlarda davlatning iqtisodiy jarayonlarga aralashuvi zarur bo'ladi.

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Raqobat bozor iqtisodiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. Raqobat ishlab chiqaruvchilarni mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va iste'molchilar talabini yaxshiroq qondirishga undaydi (2-jadval).

2-jadval.
Iqtisodiy rivojlanishning ustuvor omillari²

Yo'nalish	Asosiy vazifa	Kutiladigan samaradorlik
Resurs samaradorligi	Resurslardan oqilona foydalanish	Xarajatlarni kamaytirish
Raqobat	Sog'lom raqobat muhitini kengaytirish	Sifat va unumdorlikni oshirish
Innovatsiya	Yangi texnologiyalarni joriy etish	Yangi mahsulot va xizmatlar
Raqamlashtirish	Ma'lumot va raqamli texnologiyalardan foydalanish	Qarorlar tezligi va aniqligi
Inson kapitali	Ta'lim va malakaga investitsiya	Mehnat unumdorligi

Raqobatning kuchayishi quyidagi natijalarga olib kelishi mumkin:

- mahsulot va xizmatlar sifatining oshishi;
- narxlarning maqbullashuvi;
- innovatsiyalarning tezlashishi;
- ishlab chiqarish xarajatlarning kamayishi;
- mehnat unumdorligining oshishi;
- yangi biznes subyektlarining bozorga kirib kelishi.

Tadbirkorlik esa iqtisodiy resurslarni birlashtirish, yangi biznes g'oyalarni amalga oshirish va innovatsiyalarni iqtisodiy faoliyatga joriy etish orqali iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi.

Shuning uchun zamonaviy iqtisodiyotda raqobat muhitini rivojlantirish va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bozor mexanizmining samarali ishlashi uchun davlat tomonidan tegishli institutsional va huquqiy shart-sharoitlarning yaratilishi muhimdir.

Davlatning iqtisodiyotdagi asosiy funksiyalarini quyidagi yo'nalishlarga ajratish mumkin (3-jadval).

3-jadval.
Davlatning iqtisodiyotdagi asosiy funksiyalari³

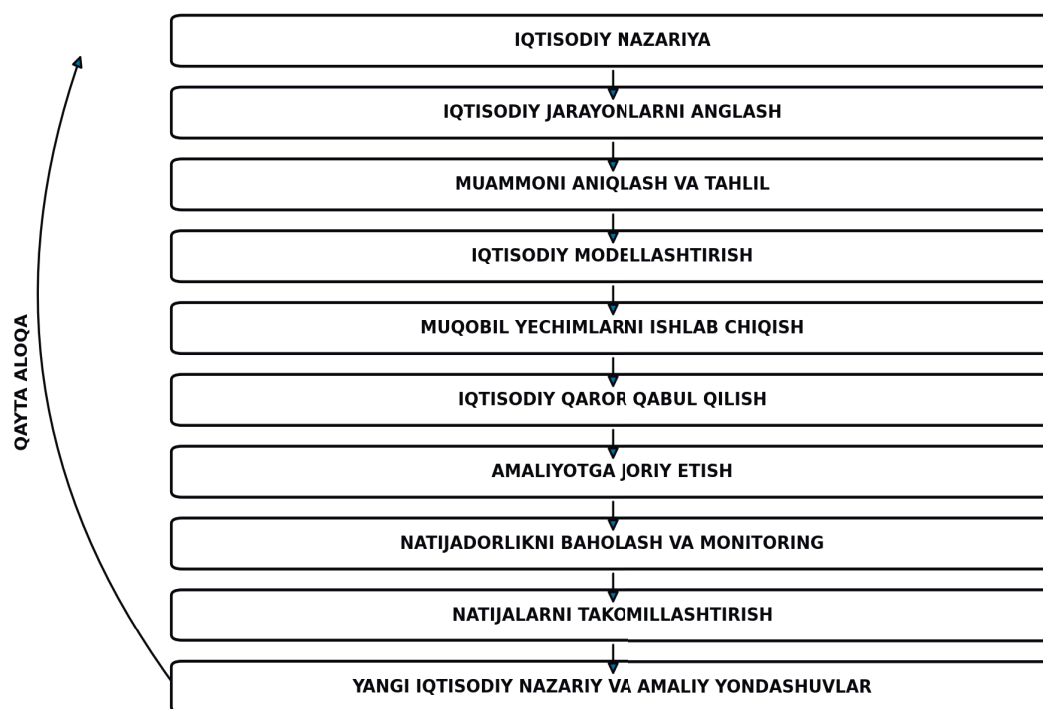
Yo'nalish	Mazmuni
Huquqiy tartibga solish	Mulk huquqi va shartnomaviy munosabatlarni himoya qilish
Raqobatni himoya qilish	Monopolialashuvning oldini olish
Makroiqtisodiy barqarorlik	Inflyatsiya, bandlik va iqtisodiy o'sishni muvofiqlashtirish
Ijtimoiy himoya	Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash
Infratuzilma	Transport, energetika, ta'lim va boshqa infratuzilmalarni rivojlantirish
Innovatsion siyosat	Ilm-fan va yangi texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash
Ekologik tartibga solish	Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash

Davlat tomonidan tartibga solishning asosiy maqsadi bozor mexanizmini almashtirish emas, balki uning samarali ishlashi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishdan iborat bo'lishi lozim.

Iqtisodiy nazariyani amaliyotga tatbiq etish jarayonini quyidagi model orqali ifodalash mumkin (1-rasm).

² Muallif tomonidan ishlab chiqildi.

³ Muallif tomonidan ishlab chiqildi.

1-rasm. Iqtisodiyot nazariyasidan amaliyotga o'tish modeli⁴

Ushbu model “nazariya → tahlil → modelashtirish → qaror → amaliyot → natija → takomillashtirish” uzviyligini ifodalaydi. Modelning muhim jihati shundaki, jarayon bir tomonlama emas, balki qayta aloqa (feedback) tamoyiliga asoslanadi.

Ya'ni, amaliyotda olingan natijalar yangi ilmiy xulosalar shakllanishiga xizmat qiladi.

Bu yondashuvni maqolada taklif etilgan iqtisodiy nazariy bilimlarni amaliy iqtisodiy jarayonlarga transformatsiya qilish modeli sifatida berish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyot nazariyasi iqtisodiy jarayonlarning mazmun-mohiyatini tushuntirish, ularning rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash va amaliy iqtisodiy qarorlarni ilmiy jihatdan asoslash imkonini beruvchi fundamental fan hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanishni faqat ishlab chiqarish hajmini oshirish asosida ta'minlash yetarli emas. Iqtisodiy o'sishning sifat jihatlari, resurslardan samarali foydalanish, raqobat muhitini rivojlantirish, innovatsiyalarni joriy etish, raqamli transformatsiyani jadallashtirish va inson kapitalini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash iqtisodiy muammolarni chuqurroq anglash va ularga samarali yechimlar ishlab chiqish imkonini beradi. Shu sababli iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda nazariy yondashuvlar, empirik tahlil, ekonometrik modelashtirish va zamonaviy raqamli texnologiyalardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq.

Kelgusida iqtisodiy jarayonlarni rivojlantirishning asosiy yo'nalishi “**nazariya – tahlil – amaliy qaror – monitoring – takomillashtirish**” tamoyiliga asoslanishi lozim. Bunday yondashuv iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Amaliy takliflar:

- Iqtisodiy qarorlarni qabul qilishda nazariy va empirik tahlilning integratsiyasini kuchaytirish.
- Iqtisodiy jarayonlarni prognozlashda zamonaviy ekonometrik modellar va raqamli tahlil vositalaridan foydalanishni kengaytirish.
- Raqobat muhitini yaxshilash orqali tadbirkorlik va innovatsion faollikni rag'batlantirish.
- Inson kapitalini rivojlantirishga yo'naltirilgan investitsiyalarni kengaytirish.
- Raqamli texnologiyalarni ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlariga keng joriy etish.

4 Muallif ishlanmasi

- Davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini bozor tamoyillari bilan uyg'unlashtirish.
- Iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda barqaror rivojlanish tamoyillarini hisobga olish.
- Iqtisodiyot nazariyasi fanini o'qitishda amaliy keyslar, statistik ma'lumotlar, ekonometrik modellar va raqamli texnologiyalardan foydalanishni kuchaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Smith A. *The Wealth of Nations*. – London, 1776.
2. Keynes J.M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. – London: Macmillan, 1936.
3. Marshall A. *Principles of Economics*. – London: Macmillan, 1890.
4. Mankiw N.G. *Principles of Economics*. – Cengage Learning.
5. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. *Economics*. – McGraw-Hill.
6. McConnell C.R., Brue S.L., Flynn S.M. *Economics: Principles, Problems, and Policies*. – McGraw-Hill.
7. Pindyck R.S., Rubinfeld D.L. *Microeconomics*. – Pearson.
8. Blanchard O. *Macroeconomics*. – Pearson.
9. Stiglitz J.E., Walsh C.E. *Economics*. – W.W. Norton & Company.
10. Todaro M.P., Smith S.C. *Economic Development*. – Pearson.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
